

[illegible]

ՈՒՄՈՒՐՈՒ ԲՕԼԻԹԻԳԻՅԷ, ԳԷԼԵՏԻՅԷ, ՎԷ ԴԼՄԻՅԷ
ՎԷ ՄԷՎԱՏԵԸ ՆԱՓԻԱՅԸ ՍԵՅՐԲԷՅԷ ՄԻԲԹԱՆԼԻԳ ՂԱԶԷԹԱ

արքին դէմ մոլորութիւններ . զըր-
պարտութիւններ թշնամանքներ եւն .
կը լսուէին այսպիսի ժանտաժուտ մար-

դեղմէ, մեզից աւել կը պատճառէր, բայց ոչ զարմանք, որովհետեւ մեր ականջները վարժած էին այս տեսակ շատ մը բաներ լսելու. բայց այսօր շատ մը բերաններուն անամօթ բացուելը պայման դէմ, որն որ ինչուան հիմայ ամենեւին թշնամանուած չէր, այլ միշտ յարգուած եւս եւ ամենաշարեւէն, ապաւինելու եւ սոսկում կը բերէ: Ահաւասիկ կրօնք չարաչար սերմունքը չարաչար սերմանեցան Տ. Էնֆիլէճեանի եւ իր ընկերացը:

«Աս պատճառներու համար օր մը Գասպարեան գերապայծառին քով գնացի, որն որ մեր հիմակուան տեղապահն է, եւ իրեն Էնֆիլէճեանին դէմ մեծամեծ դանդաղանք ըրի, որն որ առաջին հեղինակն է մեր անցած խռովութեանց եւ ժողովրդական ապրտապառնութեանց, եւ հիմայ ալ Յանսեան մը, որն որ իր ստուծին ներքին կեղծաւորութիւններով մոլորութիւններով եւ զայլաւ «ազգասիրութեամբ» մեր հաւատացեալները Ս. աթոռոյն ջերմեւանութեանն եւ հնազանդութեանն բաժնէ կուզէ:

«Հիմայ Գասպարեանին ինծի տըւած պատասխանները մոտիկ ըրէ, որոնք շատ համառօտ կերպով քերի կը նշանակեմ էութիւնը պահելով, որ չըլլայ թէ շատ մեծնայ թուղթս:

«Գասպարեանը ինծի պատասխան կուտայ:

«1. Էնֆիլէճեանը հեղինակ չէ աս մոլորութեանց» որ ինծի կը զուրցես: Ոչ ալ լրագրող մէջ եղածները՝ ինչպէս կ'ենթադրես Էնֆիլէճեանը տըւած է: «Սուտ խօսք»:

«2. Էնֆիլէճեան թուղթ մը գրած է Բոթաքանտային, որով իւր վրայ համար կուտայ»: Հոս Գասպարեանը խմայնել կուզէ, եթէ Էնֆիլէճեանը Հռովմայու յարեալ է, կեղծաւորութիւն է:

«3. Թորդորեմ Էնֆիլէճեանը՝ որ ետ կենայ չըլլաւ. դուն հանդարտ եղիր: Համառօտութեան համար շատ խորհրդածութիւն ընելը զանց կընեմ այս ընդունայն պատասխաններուն վրայ, եւ քու իմաստութեանդ կը թողում, եւ ուրիշ կէտի վրայ խօսելու կանցնիմ. այսինքն է:

«Հետզհետէ շատաւորով գայթակղութիւնները այսինքն հերձուածողական կարծիքը, թէ Պապը ի բարեկարգական հրամայելու իբաւունք չունենայ եւն. եւն. աս կարծիքը կը սեմ հետզհետէ բերնէ բերան տարածուելով կանանց մէջ: Բարեմիտ աշխարհականները՝ որոնք եկեղեցական գիտութեանց հմուտ չեն, սկսան երկարել, եւ ուղեցին գիտնալ եթէ Հռովմայ քահանայապետին գերազահութիւնը ինչուան ուր եւ ի՞նչ աստիճան տարածութիւն ունի ընդհանուր եկեղեցւոյն վրայ: Ուստի Պօղոս պէյ Մըսթըրը հրամայեց՝ որ իր տանը մէջ գումարուին ոմանք աշխարհական մեծամեծներէն եւ եկեղեցականներէն, որոնց վերջինները պիտի յայտնէին, թէ այս նիւթոյ մէջ ինչէ ուղղափառ վարդապետութիւնը: Աս գումարման մէջ գտնուողները՝ Աստուծոյ փառք, ամենքն ալ Գաթուիկ էին Հռովմայու ջերմեւանք, եւ այսպէս մեր քաջ եկեղեցականները պարզաբանեցին չընողմայ քահանայապետին ամեն իրաւունքները, եւ Գաթուիկ աշխարհքին պարտաւորութիւնը՝ որ ունէր հնազանդելու անոր ամեն յարգելի վճռոցը եւս եւ բարեկարգական նիւթոյ մէջ: Եւ այսպէս ժողովքը հմտացաւ եւ գոհ եղաւ:

«Պօղոս պէյին ի մասնաւորի ըրած գովելի գործը, շատ աւելի մեր տե-

ղապահը պարտաւորութիւն ունէր հանդիսաւոր կերպով եւ եկեղեցւոյ մէջ քարոզութեամբ կատարել: Բայց տեղապահը այսպիսի մարդ չէ, ասկէ ի զատ ինչպէս որ գիտես, ժողովրդեան քարոզ եւ հրահանգ տալը մեր գղերէն վերցուած է եւն:

«Կաղաչեմ աս նամակիս մէջ եւ զածները հաղորդես որուն որ կարելու եւ պատշաճ կը դատես, որպէս զի մեր Գաթուիկութիւնը միշտ հաստատուն մնայ իւր ուղիղ վարդապետութեան մէջ, որպէս զի դայերը՝ որ մտեր են Յիսուս Գրիստոսին փարախին մէջ, անոր պահպանութեանը համար, անկէ դուրս փնտրուին: Որ ասանկով բարիները սիրտ առնուն եւ քաջանան Ս. կրօնքը պաշտպանելու մէջ): Ընդունեցէ եւն:

Պ. Մալախեան.
Կ. Պօլիս 1870 ին առջի օրը:

«Իմ սիրելի բարեկամ Տէր Կէլզէլ: «Այցած Գուշկար ամսոյն 14 էն ի վեր քեզմէ թուղթ չառի եթէ լուծութիւնդ անհոգութենէդ առաջ կուգայ, ալ իմ գրութեանս ասկէ ետքը արժանի չես, աս մետասաներորդ թուղթն է որ կը գրեմ, քու թղթակցութեանդ պարտաւորութիւն չունիմ, գրէ, ծանո՛ր ինծի ամեն մանր գործողութիւնները, եւս եւ մեր ազգային գործոց վերաբերեալները: Թէ որ ինծի քաջալերութիւն տաս գրիչը ձեռքս չեմ թողուր: Մեր ցաւալի ծանօթութիւնները այնչափ շատ են որ ամբողջ տետրներ պէտք կըլլայ լեցնել:

«Բայց շատ բանը կրնաս մեր Տէր Բուպեանէն իմանալ, որն որ իրացնութեանը կը ճանչնայ, եւ որն որ շատ գովելի հանդիսացաւ ան գործոց մէջ՝ որ նոյն իսկ եկեղեցականներէ տագնապած մեր Գաթուիկութեան համար է, ան եկեղեցականներէ որոնց պարտքն էր յամենայն անձնէ պաշտպան ըլլալ: Այսչափ բաւական ըլլայ ըսելու քեզի որ եթէ հոս դառնալու ըլլաս հիմակ, ալ մեր Գաթուիկութիւնը չը պիտի գտնաս ան վիճակին մէջ որ թողեր, հապա վեր ի վայր եղած:

«Նախ ամպարիշտ Էնֆիլէճեանէն եւ ապա ատենի Գասպարեանէն պատճառած անթիւ վնասներուն վրայ, գեր. Առաքելեանին՝ զայստեղէն ի վեր որն որ ապստամբ եկեղեցականաց եւ աշխարհականաց դէմ դնելու համար կտրիճ եւ հաստատուն է, հոգւոց կործանումը եւ վնասկանաց գայթակղութիւնները այնչափ շատն որ կը զարմանաս: Հիմայ յայտնեցան ի բազմաց սրտից խորհուրդք: Ճշմարտեցաւ աս խօսքը բաւերուն ընդարձակ նշանակութեամբ: Ամեն վեպեակոյ Միսիթարեանց եւ Արտոնեանց երեսնէն գիմակը ինկաւ: Ինչուան հիմայ մեզ Բոթաքանտայիներուն մեծ աշխատութիւն էր աս փարիսեցի վնասկանները օրի նախկին կերպով կարող ըլլալ երեւան հանելը, որ դատաւարացութիւն ընենք մեծաւորաց առջեւ: Ասկէ ետքը ալ աշխատութիւն պէտք չէ: Իրենց ամեն շարութիւնները, ամեն մեքենայութիւնները ամեն շարախօսութիւնները եւն. եւն. հրատարակեալ բաներ են եւ ակն յայտնի ձեռք չօչալիւ չափ: Եկեղեցական իշխանութիւնը լրբութեամբ անարդուեցաւ իրենցմէ: Հրապարակաւ սրբապաշտութիւնները կը գործուի Արտոնեանցմէ եկեղեցեաց մէջ, ոչ միայն յԱստուածայնոց արգելեալ ըլլալով պատարագ կը մատուցանեն, հապա սատանայական հեգնութեամբ պատարագի եւ

սարկաւագաց զղեստը վրանին ունենալով լուռ կը կենան երբ ձայնաւոր պատարագի ատեն Ոսկերեքանի եւ Օրթաքէօյի եկեղեցեաց մէջ, գերապ. Պատրիարքին անուան յիշատակութիւնը խեղդելու համար խաժամուած երիտասարդաց խումբը կը պոռան կը ճուռն եւն: Աս յիշատակութիւնը եւս եւ թիւ պատարագներուն մէջ խափանուած է գրեթէ ամեն ապստամբ եկեղեցականներէն: Կուզէին որ բարիքահասարակ եւս նոյնպէս խափանեն յիշատակութիւնը կամ թիւ խեղդեան չը մտնան, բայց չեն համարձակիր:

«Ամենայն բանը խառնաշփոթ է, շարութիւնը եւ ամբարշտութիւնը վերջին ծայրն է:»

«Այսպիսի շփոթութեան քաոսի մէջ ենք որ հնար չէ բարիքներ թէ չարքեր մէկմէկ իմանան: Նոր աղանդ մը ձեւանալ սկսաւ, որուն անունը դեռ չգիտցուիր: Բայց Գաղանճեանին եւ Էնֆիլէճեանին շար գործքերը բանաւ դժուարաբար համարենք, որ անոր աղանդը որ պիտի ծնանի պատուաւոր անուամբ աղանդ Գաղանճեան, Էնֆիլէճեանի կողմէն: Կը թուղանք մենք, որ չըլլայ թէ աս խոր չելի երկու եկեղեցականները Հռովմէն փախչելով մեր մէջը նորէն երեւան: Նոյն ընդ նոյն գլուխ կընտրուին, եւ դեռ խորհրդաց մէջ եղած աղանդը իրօք մէջ տեղ կըլլայ: Ժամանակ չունիմ պատմելու քեզ, թէ ինչպէս ամսոյ 6 ին Լալէ փողոցը մեր պատրիարքարանին մօտ համազգեսաց ընկերութեան տանը մէջ ժողովելով խռովարանները 300 էն աւելի, շատ մը բաներ բերաններէն դուրս տուին, որոնք գրիչս չնրբէր աս զղուելի խօսքերուն հետ՝ որոնք խրկուած չար լրագրող մէջ կրնաս կարգաւ աս աւելցուցին՝ որ իրենց սեփական պաշտամունքներուն համար իրենց յատուկ եկեղեցականները պիտի ունենան: Աս եկեղեցականները որոնք պիտի ըլլան, եթէ ոչ Գաղանճեան եւ Էնֆիլէճեան: առաջինը գլուխ Բ. փոխանորդ, ետեւէն կուգան Արտոնեանց խումբը եւ վեպեակոյ Միսիթարեանք, որոնց պոչը կը ձեւանան ան ամեն վատահամբաւ աշխարհիկ քահանայից դասը: Կրնամ գետն հարկաւոր բաներ պատմել, որոնց թերեւս հաւատք չես ընծայեր:»

Մնացածը ետքը:
Վեպեակոյ Ս. Ղազար Բանաթըրեան Գրի Գաթուիկ:

Տօսելու գ. խալիսաթէ մէպի օլտուգտա, սահիհ տօսելու գ. տուր: Գալպ խալիս օլտու իսէ, գահիրէն իզհար օլտա ալամէթի տօսթանէ տախի, հէմ միւրայիլի վէ հէմ սահիհէն սախթէ քարալը օլտու: Պու դապիլթէն տիր «Սէտա» նամ դալթէ քի, Հասունուն լթէրճիմանը էֆքարը, վէ պիւնայէն ալէյ Միսիթարեան Մասնաթըրընէ օթթէնէ պերու վէ հէգարուն ալէյիլ իլէ մէսթէթ վէ միւնէրէպ պիր խասփի ալուտի իքէն, անճադ պու տէֆա մէրհում Հ. Բարսեղ Մարտիրոսեան վարդապետին վուգուի վէֆաթը վէսիլէսի իլէ, կէօյա պիր տօսթ սըֆաթընա կիրէրէք, պիր թաղըմ սոխթէ թապիրաթըն իլէ ըզհարը նէտամէթ վէ մուհապէթ թէ իպթիտար իտէր: Պու «տիլի տօսթ», դալպի տիլլամն», միւթէվէֆայը միւմայիլէյին հալը հայաթընտա պիր ան էվլէլէ օթթիլէնիլ գաթ իթմէք իւզրէ, էլտէն կէ-

լէն հէր ֆէնալըը լէտէլ իճրա, վէ աղալթ նէֆսինէ սէպէպ օլուպ, մէրամը ֆախիտէսինի թէքմիլ էլլէ: տիքտէն սողրա յիմտի եաս վէ մասթէվէրէ կիրիպ, նաալը իւզէրինէ ֆէրեստ իտէր կիպի օրթայա չըգար, վէ իրթիհալը տարը պագա իլէ տիւն, եաճա հիչ պիր մուամէլէսի գալմայան պիր բուհու պիլէ պի հուզուր էլլէ: մէք իչին, Գապրիսթանտա եաթման ճէսէսինի չէքէտիրէրէք, րահաթ պըրադմամայա գըյամ իտէր: Պաէմ րի հազգ հէր ինսան միւպթէլա վէ մահքիմ պուլունտուղու էօլիմ գալգիլէսի, ֆէրթի պուղը վէ ատալթէթէ ալէվիլի օլտա խասթիթիլն տախի նալը յիտաթիլ ու հիտաթիլին քէստիր: մէյէ քեաֆի վաֆի պիր հալ իքէն, պի կիւնահ վէ պիսուչ պիր գանա սուսամըչ վէ մէրամընա էրմիչ պու կիւպի քիմնէրէրին հալա դանաթ վէ ինսաֆա կէլմէյալ, ալաղը ինթիգամ էլլէմէյէ գալգըյմայիլին հապէլ ինսանիլթէ հէմ թէէսսիլթ վէ հէմ իսթիղրապ իտէրիլ, էն դալիմ ճէլլատ պիլէ, գանունէն գաթլէ հիւքմ օլտա պիր միւթթէհիմին գանընը տէօք սուլքտէն սողրա, հարէրէթի թէսքին օլտու, վէ թապիլ պիր իլէճ իլէ նէտամէթ վէ մէրհալմէլ ըզհար իտէրէք, սարսըլը թիթթէմէյէ մէհպուր օլտու, ինսան ճիսինին մէնֆուրու օլտա պու վարագա իսէ, թէրճիմանը պուլունտուղու գաթըն գալպ ու էֆքարընա շայեան պիր ինսաֆ իլէ, քէնտիրէրի երկուլունտէն էրիլպ սէն, միւլ օլտա վէ հէր քէսին մէրհալմէթ վէ թէվէհիլհիլն տալթիլթ իտէր պիր խալըրմահըն դուրու ճէսէսի միւհթէրէմ լէճէսի իւզէրինէ վարալայաճաղը պիր ճանվէր միսալի գալպա նարագ, ալաղը ինթիգամ գըյամ վէ էսէրինէ պիլէ դատտ իթմէսինէ նէտէմէլ: Պու կիպի մէնֆուրու ալէմ, վէ խարիճի ինսանիլթէ օլտա պիր հալքէթիլ զատարանէ յի տիւն ու մէզհէպ իզթիգապընա հալ վէ աղլ իտէրէք, պիր թաղըմ վահի վէ սախթէ հասպի հալ իլէ պէրիւզիլմէ չըգմագ իւզրէ Սէտանըն սէվտալընա, հաղիլ ղէթէն թէվահիլ իտէրիլ: Սահիհ տիւն վէ տօղու մէհզէպին աղը էսսար օլտա էսէրի ինսաֆ ու մէրհալմէթ իտէր պիլէ հէր օլտա մաղուլէթընէն տէրէհէտէ էսէրի տիւնայթիլ պուլուն: նաճաղըն հիւքմիլէ պիլ սահիհ տիւնտարան իլէ օղույան էհիլ ինսաֆըն գարարընա հալալէ իտէրիլ: Անճագ երիւզ էլլի սէնէ զարֆընտա միւլէթիլիլն մանվիլ վէ մատաի թէրագըլլաթընա սարթըն նագաթինէ իլի հիմմէթ իտէն պիր մանաթիլէթըն պուլուն: ճա ուղուն պիր միւտաթիլ զարֆընտա պու մաղուլէ պէտիւհան թարաթընտան միւթթէմաթին չէքթիլ զուլմ ու թէատաթիլ իլու դուաթիլարը արաւտընտա, միւհթէրէմ վէ էմէքտար պիր թարիգտաղըն տախի պուղ ու ալտալթէ գուրպան կիթիլալէսին սողրա պիլէ պու տէրէհէտէ մաղհարը իլթիլ: Փաթ օլտուղունտ տախի քէնտիլթ: իլիստէ գալտ իթմէլթիլն ունութմայաճաղըն դան իտէրիլ:

... Խմբագիր:
Մուշի գաւառէն եւ գիւղերէն Պօլիս դատաւող Հայ Կաթուիկներէն, միւնէր հիմայ շատերին համոզուած էինք որ Արեւելեան աղգայնոց կողմանէ իբր թէ հաւատքի վերաբերեալ մատին վնաս եկած է մեղ, բայց երբ երկու կողմը քննուելով, համոզուեցանք որ այսպիսի վնաս մը եղած չէ, ըստ որում ազգային իրաւունքները հա-

ՊՈԼ ԿԻԼՆ ԲՕՄԺԱ ՄՈԼԽԱԱՎԵՐԱԺ

105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1059 1060 1061 1062 1063 1064 1065 1066 1067 1068 1069 1070 1071 1072 1073 1074 1075 1076 1077 1078 1079 1080 1081 1082 1083 1084 1085 1086 1087 1088 1089 1090 1091 1092 1093 1094 1095 1096 1097 1098 1099 1100 1101 1